

УДК 338.5:351.86

Губарь О.В.¹, Шиян О.С.²

¹канд. екон. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

²студ. гр. ГФ-212 НУ «Запорізька політехніка»

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Державне регулювання цін під час військової агресії стало одним з актуальних завдань, адже це забезпечує підтримку незахищених верств населення, запобігає спекулятивній поведінці підприємців, сприяє стабілізації податкових надходжень.

За допомогою впливу на ціну держава регулює можливості її громадян, підтримує власну економіку, а також поповнює державний бюджет за допомогою податків, які є складовою ціни. Державне регулювання цін являє собою діяльність держави, спрямовану на

встановлення і збереження такого рівня цін, який забезпечував би рентабельну діяльність суб'єктів господарювання, паритет цін різних галузей народного господарства, реальність заробітної плати, стійкість валюти та інші економічні параметри в державі.

Основні засади цінової політики і регулювання відносин, що виникають у процесі формування, встановлення та застосування цін, а також здійснення державного контролю (нагляду) у сфері ціноутворення врегульовано Законом України «Про ціни і ціноутворення» (далі – Закон). Роль держави в процесі формування ціни має подвійний характер. З одного боку вона виступає як один із суб'єктів ціноутворення, а з іншого боку – як контролюючий та регулюючий орган. Державне регулювання цін здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади, державними колегіальними органами та органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень.

За рік повномасштабного вторгнення ціни на продовольчі товари в Україні зросли більш як на 35%. Через війну деякі продукти харчування та ліки подорожчали у півтора-два рази. Це логічно, адже подорожчали енергоносії, зріс курс валют, а звиклі ланцюги постачання зруйновані. Однак непоодинокими є випадки, коли постачальники свідомо розігрують паніку довкола певних товарів, аби заробити якнайбільше. Щоб зменшити можливість спекуляцій з цінами на основні товари, в Україні діє державне регулювання цін на деякі з них.

Механізм встановлення керованих цін передбачає декілька способів державного регулювання цін: встановлення фіксованих цін, граничних цін, обмеження торговельної надбавки, обмеження постачальницько-збутових надбавок та граничних нормативів рентабельності, встановлення цінових квот, відкриття державних продуктових магазинів, заборона підвищення цін на певні товари, запровадження процедури декларування зміни цін (якщо продавець підіймає ціну більш ніж на 5%, то зобов'язаний її задекларувати). Це означає, що нову ціну треба спочатку внести в реєстр, який є на сайті Держпродспоживслужби, і лише через три дні можна її застосовувати. Якщо ціна зростає більш як на 15%, то її можна застосовувати за 30 днів. Фактично, такий захід лише відтерміновує зростання цін. Держава ж не може заборонити збільшувати ціни, якщо зростає закупівельна ціна».

Регулювання цін застосовується до категорії соціально значущих товарів, зокрема, крупа гречана, цукор-пісок, борошно пшеничне вищого сорту, макаронні вироби вітчизняного виробництва (вермішель з борошна пшеничного вищого сорту), молоко пастеризоване жирністю 2,5 % (у плівці), хліб пшенично-житній, яйця першої категорії (С1), птиця (тушка

куряча, четвортинка тушки курячої), вода мінеральна негазована, масло вершкове жирністю 72%, батон, олія соняшникова рафінована.

Під час війни було запроваджено обмеження торговельної надбавки 10% (діє на такі продукти: борошно, молоко 2,5% у плівці, хліб житньо-пшеничний, яйця першої категорії, птицю, батон та олію; на гречку торговельна надбавка не обмежується, тож мережі можуть ставити таку націнку, яку дозволяє совість, але при цьому вони обов'язково повинні декларувати зміну цін; АЗС достатньо лише задекларувати підвищення цін на пальне). Державне регулювання цін можливе лише на бензини марки А-92 та А-95, а також дизель. До травня 2022 року в Україні діяло подвійне регулювання цін на пальне: обмеження торговельної надбавки та декларування цін, однак тепер АЗС зобов'язані декларувати ціни, якщо вони заростають більш ніж на 5%, але націнку можуть ставити будь-яку.

Контроль за дотриманням державних регульованих цін входить до обов'язків Держпродспоживслужби. Однак під час війни такі повноваження мають також податкові органи. На час воєнного стану в Україні заборонені планові та позапланові перевірки, за винятком окремих сфер, визначених Мінекономіки.

В Україні діє також регулювання цін на ринку лікарських засобів. Зокрема, на ліки, що входять до Національного переліку лікарських засобів, діє обмеження торговельних надбавок. Залежно від засобу, націнка може бути від 10% до 25%. Однак перевіряти, чи аптеки дотримуються цих обмежень, під час воєнного стану не можна.

В Україні регульованими є також тарифи на комунальні послуги. Наразі діє чинний указ президента, згідно з яким заборонено під час воєнного стану та впродовж шести місяців після його завершення підвищувати тарифи на газ, теплопостачання та гарячу воду.

Державне регулювання цін є однією зі стратегій, які можуть бути використані державою для забезпечення стабільності на ринку під час війни. Україна відчула на собі вплив збройного конфлікту на сході країни, що призвело до певного рівня дестабілізації економіки, зростання цін на багато товарів та послуг, а також зменшення попиту на деякі продукти.

Український ритейл стикається з нищівними викликами повномасштабної війни. Одна з найприбутковіших галузей вітчизняної економіки зазнала величезних збитків. Зниження продажів у перші місяці війни склало 75% довоєнного рівня. Тисячі підприємств зазнали прямих збитків внаслідок війни. Сотням сучасних супермаркетів довелося повністю закритися. Загальна сума збитків, завданих торговельним мережам російською агресією, вже перевищила 90 млрд

грн. Приблизно 60% прямих збитків роздрібної торгівлі припадає на роздрібних торговців продуктовими магазинами. Крім прямої втрати статків роздрібних торговців внаслідок бойових дій, продажі в магазинах також значно скоротилися через зниження споживання продукту населенням, оскільки багато громадян виїхали за кордон і почали ще більше заощаджувати.

Однак, державне регулювання цін може мати і негативні наслідки, зокрема, відсутність можливості для підприємств збільшувати ціни може призвести до зниження виробництва та посилення дефіциту товарів, або зростання цін на чорному ринку. Крім того, заборона збільшення цін може знизити мотивацію підприємців до збільшення продуктивності та покращення якості товарів. Замість обмеження цін на певні види соціальних продуктів держава має можливість вводити механізми стимулювання. Прикладом таких інструментів можуть бути дотації через податкові пільги на такі товари, стимулювання інвестицій у нові технології виробництва або ж підтримка енергоощадних технологій. На той випадок, коли держава забажає впливати на рівень цін з намірами полегшити навантаження на споживачів, варто звернути увагу на досвід інших країн. Там це роблять шляхом прямих дотацій або зниження рівня оподаткування, наприклад, ставки ПДВ, а не шляхом неринкового, державного регулювання цін в принципі.

Отже, державне регулювання цін є одним із інструментів захисту інтересів держави та захисту її громадян. Україна повинна здійснювати державне регулювання цін з обережністю та з урахуванням всіх можливих наслідків. Державні органи мають постійно моніторити ринок та забезпечувати необхідний рівень регулювання, щоб забезпечити стабільність економіки та забезпечення. Але з обов'язковим урахуванням позиції торговельних підприємств, адже стримування цін можна забезпечити більш лояльними методами в тісній співпраці з торговельними мережами.